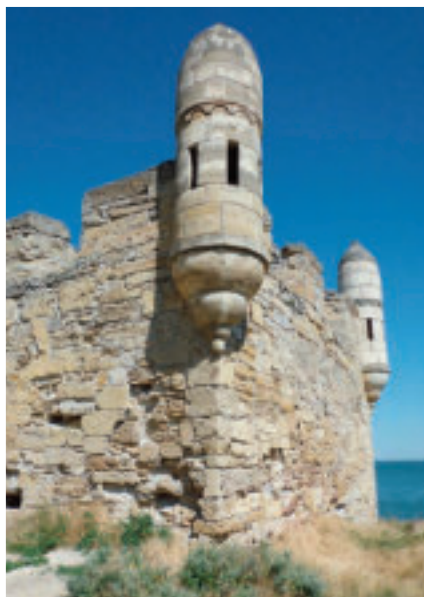

cultural heritage

Identification study for the promotion of cultural heritage in **Crimea, Ukraine**

This project is funded by the European Union

cultural heritage

This study was undertaken by a Project team with the following members:

Senior Expert on Cultural Heritage - Hon. Prof. Dr. Bernd von Droste zu Hülshoff

Junior Expert on Cultural Heritage - Dr. Ricarda Schmidt

This booklet brings the focus on a small number of tangible cultural heritage properties some of them of outstanding universal value (OUV). They are all fragile and threatened by theft and plundering, negligence and lack of resources. Crimea's heritage is at risk, losing its meaning and its transmission to future generations is uncertain.

Prof. Dr. Bernd von Droste

The diversity and beauty of the Crimean cultural heritage sites and landscapes are truly exceptional. The protection and preservation of these precious jewels for future generations will contribute essentially to the sustainable development of the entire region and is therefore of utmost importance. It is a matter of particular concern for me to contribute to this important task.

Dr. Ricarda Schmidt

The contents of this publication are the sole responsibility of ACE International Consultants in consortium with GDSI Ltd and can in no way be taken to reflect the views of the European Union.

Contents

Introduction	3
Crimean Gothia: from the Land of Dory to the Principality of Theodoro	4
Scythian Archaeological Sites	5
Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea	6
Astronomical Observatories	8
Bakhchisray Palace of the Crimean Khans	9
Tauric Chersonese	10
Key Contact Points	12

Jenikale Fortress - 18-19th centuries - Kerč

Introduction

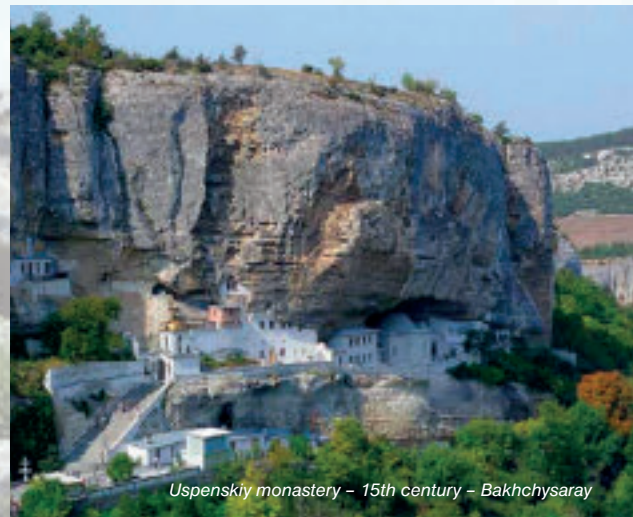
This booklet contains a summary of the findings from the EU-funded project "Identification Study for the Promotion of Cultural Heritage in Crimea", undertaken in May - June 2011. The purpose of the project was to obtain an overview of heritage conservation and protection in Crimea, and to assess the possibilities for international recognition of its unique legacy in order to ensure its protection and conservation.

A number of visits to cultural properties of great value were undertaken to determine their potential for future international recognition according to the UNESCO criteria of Outstanding Universal Value (OUV):

- i. to represent a masterpiece of human creative genius;
- ii. to exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;
- iii. to bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;
- iv. to be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;
- v. to be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;
- vi. to be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance. (The Committee considers that this criterion should preferably be used in conjunction with other criteria).

Tauric Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Uspenskiy monastery – 15th century – Bakhchysaray

Tauric Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Kalamita Fortress – 15th century – Inkerman

Asty of Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Mangup Kale – 6–18th centuries – Crimea

Eski Kermen, Church of the three Horsemen – 6/7–14th centuries – Crimea

Kachy Kalon – 6–15th centuries – Kacha Valley

Crimean Gothia: from the land of Dory to the principality of Theodoro

This site, proposed for future inclusion on the World Heritage List, occupies an area in the middle course of the River Belbek, north-east of the Shulskaya depression. The area provides illustrative examples of how people used natural inaccessibility when creating fortresses on isolated plateaus (Mangup Kale and Eski Kermen) and jutting spurs (the Surenne Fortress, Kyz Kule, the citadel of Mangup Kale on Cape Teshkli Burun), with the fortress structures naturally following the steep plateau contours, road approaches carved to the main fortress gates (as is the case in Mangup Kale and Eski Kermen) and lines of defence constructed across the valleys.

Threats

- Noticeable intensification of anthropogenic pressures on the landscape areas in the immediate vicinity of the historic monuments, particularly in Eski Kermen and Mangup Kale
- Spontaneous development encroaching onto both the monument conservation area and the landscape conservation area (core zone and buffer zone)
- Christian monuments, especially cave churches and monastic complexes, are being exploited by the church,

which does not show any particular respect for the historic interiors, embellishing them with modern icons, curtains and utensils, applying synthetic finishing agents, removing the cultural layer with its valuable archaeological material (under the pretext of having to clean the premises)

- Lack of coordinated policy to preserve the historical, cultural and natural heritage of the region.

Conclusion and Recommendations

1. Further research has to be undertaken to determine the exact World Heritage criteria that it meets (most likely, criteria (iii), (iv) and (v) will be met).
2. Considerable work has to be undertaken to prepare an appropriate delimitation of the core and buffer zones, and to provide legal protection and management, including the preparation of a Management Plan regulating tourists access.
3. Action has to be taken to protect the archaeological sites from illegal excavations.
4. To reverse these negative developments, a special interdepartmental governmental programme is to be developed and implemented.

Mangup Kale – 6–18th centuries – Crimea

Scythian Archaeological Sites

In Crimea, the cultural heritage of the Scythians dates from the 7th century BC to the 3rd century AD. The culture of the Crimean Scythians is particular because it was formed and influenced by an intensive exchange with the Mediterranean cultures, other European barbaric tribes and the nomads from the Eurasian steppes. Among the Scythian monuments in Crimea, Neapolis and Ak-Kaya are the most important.

a) Neapolis

Scythian Neapolis existed from the end of the 3rd century BC until the second half of the 3rd century AD. The archaeological ruins sit on the outskirts of present-day Simferopol. This city was the centre of the Crimean Scythian tribes, led by Skilurus and Palacus, who were possibly buried in the large mausoleums that were discovered on the site and which had been equipped with extraordinarily rich grave furniture. Neapolis was destroyed halfway through the 3rd century AD by the Goths. In 2011, the area was declared the historical-archaeological conservation zone "Scythian Neapolis", and excavations are currently taking place.

Neapolis is potentially threatened by the strong will of the municipality and some scientists to reconstruct the monuments in order to present them to tourists. The so-called mausoleum of Skilurus has already been reconstructed. However, this has been done in an inappropriate way.

b) Ak-Kaya

The area, which encompasses about 10 hectares, is characterised by a distinctive terrace with slopes to the north and descends to a plain. The fortress was settled from the late 4th to the first half of the 2nd centuries BC. It was the first and therefore oldest capital of Crimean Scythians. In the 3rd century BC, Neapolis became a second royal fortress of Crimea and replaced Ak-Kaya in the 2nd century BC. It is planned to establish an archaeological park at Ak-Kaya, which will encompass the fortress and the adjacent tumuli, in 2011 and 2012.

Ak-Kaya and its surroundings are threatened by extensive agricultural use. Large fields, reforestations, orchards and large water basins threaten the ground monuments and change the character of this relic landscape.

Conclusion and Recommendations

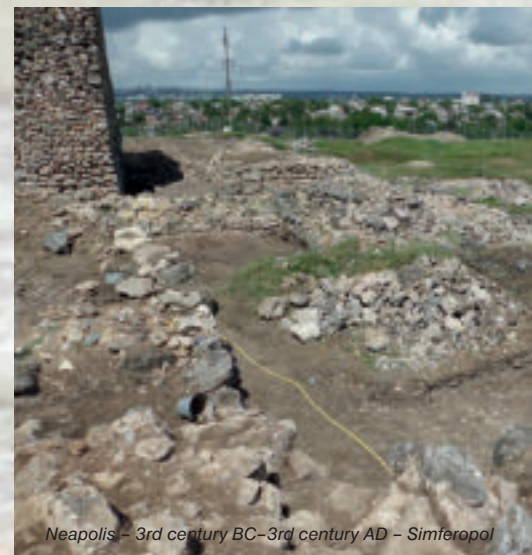
- The Scythian sites of Neapolis and Ak-Kaya are rare testimonies to a culture which has disappeared and had its own expression in Crimea. Both sites fulfil World Heritage criterion (iii).
- They should be protected in their authenticity and integrity as future candidate sites for the World Heritage Tentative List of Ukraine.

Landscape close to Ak-Kaya

Neapolis - 3rd century BC-3rd century AD - Simferopol

Neapolis - 3rd century BC-3rd century AD - Simferopol

Ak-Kaya - 4th-2nd centuries BC - Crimea

Sudak Fortress – 6–16th centuries – Crimea

Sudak Fortress – 6–16th centuries – Crimea

Sudak Fortress – 6–16th centuries – Crimea

Trading Posts and fortifications on Genoese Trade Routes

From the Mediterranean to the Black Sea

The fortresses of Sudak, Cembalo and Feodosiya – all located in Southern Crimea – are proposed to become part of an envisaged serial transnational property “Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea”. The envisaged property was added to Ukraine’s Tentative List in 2010 under criteria (ii) and (iv), and would comprise of several monuments in Italy and Ukraine. However, at present, Italy has evidently postponed the preparation of the nomination dossier for this property by giving priority to other nominations.

Moreover, the fortress of Sudak has been added in 2007 to Ukraine’s Tentative List as a single monument under the criteria (ii), (iv) and (v), named the “Complex of the Sudak Fortress Monuments of the 6th – 16th c.”. Since 2010, the nomination team has been exclusively working on the nomination dossier of the transnational property.

a) Sudak

According to the State Party, the “Sudak Fortress is a unique complex of monuments of medieval archaeology and architecture of the 6th – 16th centuries. Towers, walls, the city gate and other defensive constructions compose a unique, well-preserved fortification system, which skilfully harmonizes with the natural relief.” The archaeological park of the fortress of Sudak encompasses about 30 hectares and is protected as a national monument.

The Project Team observed that the rather low level of authenticity is the main problem at Sudak. Although it is stated that 85% of original building fabric is preserved (which would make it the best preserved medieval monument of the ones that are proposed for inclusion), large parts of the walls including the battlement and towers have been visibly reconstructed. Reconstruction works lasted from 1968 to 1994. However, within the walls, large parts of the settlement are still unexcavated; these parts are therefore still authentic.

Sudak Fortress – 6–16th centuries – Crimea

Threats

- Buffer and protection zones are not respected, as the Master Plan of the City is still not adopted. Several large buildings were erected in the controlled regulation area in close vicinity of the site and have thus damaged its visual integrity.
- Inadequate protection of the archaeological heritage including unregulated tourist access that causes erosion.

b) Cembalo

The Cembalo fortress can be considered as an outstanding (and virtually intact) authentic example of the 14th to 15th century Genoese fortification art in the Black Sea region. The ruins of the fortress ensemble bear an exceptional testimony to the impact that various military art developments and innovations had left upon the architectural features of this complex. In particular, its curtains and towers illustrate the switch from the arbalest battle techniques to the first firearms and artillery. The architectural ensemble of the fortress is also an extraordinary example of human interaction with the natural landscape in terms of fortification art and regular urban and sea port development, exhibiting a skilful use of landscape features in order to establish strategically important defence centres on domineering heights, artificial terracing and urban development, and the use of exceptional bay features for sheltering and anchoring ships.

Conclusion and Recommendations

1. The intended transnational serial nomination “Trading Posts and Fortifications on Genoese Trade Routes. From the Mediterranean to the Black Sea” should not only include Sudak, which poses problems of authenticity, but also the fortress complex of Cembalo (Balaklava) which possesses a high degree of authenticity (and perhaps other fortifications which the Project Team did not visit) in Crimea. The Project Team recommends updating the Tentative List of Ukraine by including the Genoese fortress complexes of Crimea which correspond to World Heritage criteria, notably Cembalo.
2. Ukraine’s Tentative List is to be updated, insofar as the nomination of Sudak as a single monument should be removed.
3. The Management Plan for the fortress of Sudak has to be finalised. Proper tourist facilities and access should be developed. The on-site security system has to be updated to provide adequate protection of cultural heritage. An emergency plan in case of potential natural disasters, such as landslides, earthquakes and hurricanes should be developed. The buffer zone protection needs to be improved.

Tepe Kermen – 12–15th centuries – Crimea

CrAO – built in the 20th century – Crimea

CrAO – built in the 20th century – Crimea

Astronomical Observatories

The Crimean Astronomical Observatory (CrAO) is part of an envisaged serial transnational property, involving three further observatories on the territory of Ukraine, namely the Mykolayiv Astronomical Observatory, the Astronomical Observatory of Kyiv National University and the Astronomical Observatory of Odessa National University, as well as other observatories in Germany, the United Kingdom, France, Russia, the USA, Argentina and China.

Four scientists prepared the addition of the Ukrainian Observatories on the Tentative List of Ukraine in 2008, and are currently working on the preparation of the nomination dossier. However, this is related to a national nomination and does not involve the other States Parties mentioned above. The team proposes to inscribe the (national) property under criteria (ii), (iv) and (vi). In general, it has to be noted that the work on the nomination dossier is still at the beginning. The other States Parties concerned have not yet been contacted. Moreover, the criteria and the statement of authenticity and integrity should be reformulated and/or extended. It should also be debated if criterion (ii) is applicable at all.

Threats

- Buffer zones are not protected. The observatories are increasingly threatened by urban encroachment and therefore light pollution. This problem particularly concerns the observatories located close to the densely populated areas on the shores of the Black Sea.
- Investments into new technologies and the acquisition of new instruments are limited and this threatens the functioning of the observatories, as they are no longer able to contribute to scientific research.

- Lack of financing for CrAO for proper maintenance of the buildings.

Conclusion and recommendations

- It is recommended that the EU sponsors an international coordinating meeting to facilitate a concerted transnational serial nomination process which should be organized jointly with UNESCO. There is no doubt that the Astrophysical Observatories in Crimea should constitute an essential part of such a future nomination.
- The Mykolayiv Astronomical Observatory figures twice on the Tentative List of Ukraine. It is recommended that the State Party has only one entry for these two sites on its Tentative List, namely as part of a transnational serial nomination.
- An adequate long-term protection scheme is needed. The surroundings of the observatories have to be protected and managed in such a way that astronomical research is not jeopardized. Therefore, additional legal prescriptions and acts are needed in order to reinforce the existing regulations.
- We strongly recommend that the Observatories and their buffer zones should become part of the projected regional landscape park. Therefore it is recommended to expand the buffer zone of the CrAO, thus connecting through the landscape approach the Nauchny area with the cave-town areas of Eski Kermen and Ćufut Kale as well as the wider protected region of the Kacha Valley. This would result in a vast district around the observatory remaining free from light and other elements of pollution to which astronomic observatories are particularly sensitive.

Bakhchisray Palace of the Crimean Khans

Bakhchisray Palace of the Crimean Khans built in the 16th century Crimea

According to the Tentative List of Ukraine, the Bakhchisray Palace of the Crimean Khans has been singled out as a candidate site for World Heritage listing.

The Project Team came to the conclusion that the following World Heritage criteria would be fulfilled by this property:

- Criterion (ii): The Bakhchisray Palace of the Crimean Khans is a 16th-18th century architectural ensemble which had an important impact on the development of architecture and monumental arts in Crimea.
- Criterion (iii): It is the only existent palace complex of the Genghisite dynasty, whose genealogy goes back to the Golden Horde.
- Criterion (vi): It is a spiritual sanctuary of Crimean Tatar people, symbol of their pride, unity and cohesion of all time.

Nevertheless, the Khans' Palace will only meet all requirements for World Heritage recognition if also the following conditions are met: (1) the Palace complex must be authentic, (2) the Palace must be conserved in its entirety, (3) the Palace must enjoy adequate long-term legal protection with an appropriate buffer zone definition and protection, and (4) there must be a Management Plan.

Conclusion and recommendations

1. The intended nomination should be enlarged and re-formulated "Sites and Monuments of the disappearing cultures of the Karaites and Crimean Tatars from the Khans' Palace to the cave city of Čufut Kale". Such a nomination would consist of various dispersed core-areas with authentic relics of the culture of the Karaites and the Crimean Tatars as well as places of great historical significance embedded in a landscape of great beauty and cultural significance of the Čuruk Su and Ashlama Valleys and the Čufut Kale plateau which is still, to a large extent, intact.
2. Establishment of a reinforced group of experts for the preparation of a nomination file and a Management Plan for the overall nomination area should be done before September 2012. This team should include expertise on management planning, landscape ecology, archaeology and architecture.
3. The Tentative List of Ukraine should be updated accordingly before February 2012.
4. The overall delimitation of this cultural complex is to be completed and core and buffer zones are to be defined. Delimitation and zonation work for the Ashlama Valley, the Čufut Kale plateau and the Judaic cemetery is required.
5. Adoption of core and buffer-zones with appropriate protection of management regimes by the municipality is to be done within the period from September 2011-September 2012.
6. In order to eliminate any negative impacts and create an efficient management system for the Preserve, a detailed city development plan regarding the property and its surrounding protection zone should be elaborated in the framework of the Master Development Plan for the City of Bakhchisray based on the proposed regimes. This should provide for legal protection of the property.
7. Scientific symposium at the Tauric National University of Vernadsky, Simferopol, on disappearing cultures of the Karaites and Crimean Tartars with particular view to examine the content of the intended World Heritage nomination is to be held in May 2012.
8. Draft nomination dossier is to be submitted to the World Heritage Centre for pre-checking before September 30, 2012
9. Submit the final nomination dossier before February 1, 2013.

Divan Hall, Bakhchisray Palace of the Crimean Khans built in the 16th century - Crimea

Bakhchisray Palace of the Crimean Khans - built in the 16th century - Crimea

Summer arbour, Bakhchisray Palace of the Crimean Khans - built in the 16th century - Crimea

Tauric Chersonese

Tauric Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

The National Preserve of Tauric Chersonesos is one of the largest archaeological sites in Ukraine. It includes the ancient city (asty) (5th century BC–14th century AD) and its necropolis, as well as agricultural territories (chora) (4th century BC–6th century AD) which demonstrate a unique agrarian system in the surrounding areas. The Preserve's museum collection holds more than 200,000 items. Its collection grows by 500–1,000 objects every year as result of archaeological excavations.

The Project Team came to the conclusion that the site meets the following criteria:

■ Criterion (ii): Tauric Chersonese is a unique example of an early trading

settlement which demonstrates in its remains the successive and continuous socio-economic and cultural influences to which it was subject over many centuries of its history, from the Greek colonization of the late 5th century BC to the end of the Byzantine period.

■ Criterion (v): The chora of Tauric Chersonese provides exceptional evidence of the land-allotment system of the ancient world and of the agricultural techniques in use there.

■ Criterion (vi): Tauric Chersonese played a pivotal role in the diffusion of Christianity in the northern Black Sea region and in the eastern Slavonic world.

The archaeological site of Tauric Chersonese is protected as state property and was declared “National Preserve”. In 1989, it was added to the Tentative List of Ukraine for UNESCO World Heritage nomination. The preparation of the nomination dossier started in 2003.

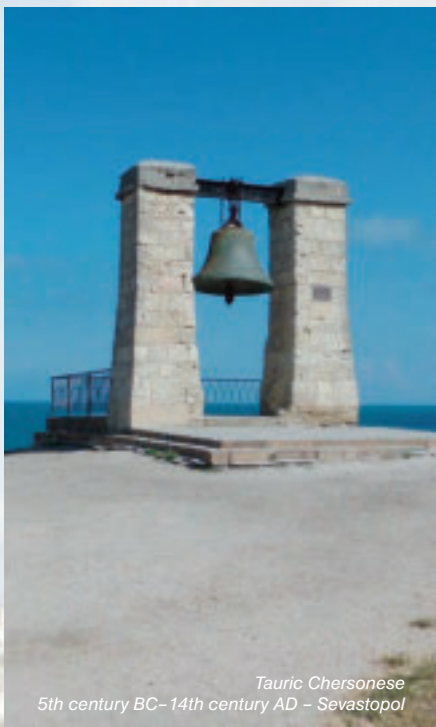
The authenticity and integrity of the proposed site are beyond doubt. As the city was never built over in the modern era, the whole pattern of life of a Greek city can be reconstructed in their original context up to medieval times. Moreover, at Tauric Chersonese, like nowhere else in the world, the visibly divided agricultural territory of the 5th century BC can be viewed together with its urban centre in a remarkably good state of conservation.

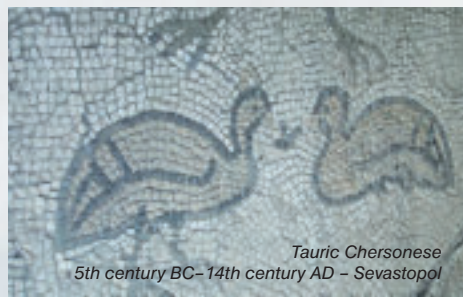
Chora of Tauric Chersonese – 4th century BC–6th century AD – Sevastopol

Tauric Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Tauric Chersonese
5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Tauric Chersonese
5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Tauric Chersonese
5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Tauric Chersonese
5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Threats:

- Coastal erosion. Particularly problematic are the areas of the 1935 basilica and the adjacent zone to the east, at the Uvarov basilica and in the zone of the temenos at the extreme northeast of the site. Works for the stone protection of the coastal line had already started in 2002, but the lack of funding prevented to continue the work.
- Unregulated access to the site by tourists and local inhabitants who go to the beach, thus causing the degradation of the coastal vegetation, an important factor in the stabilization of the coastal line.
- Risk of flooding of the archaeological remains southeast of the 1935 basilica.
- The operation of a marina within the core protection zone of the asty has meant that the archaeological heritage is partly overbuilt, and the sub-aquatic heritage is threatened by the anchoring of the yachts. It is

obvious that operating a yacht club within the core zone of the protection area is by no means compatible with the protection and potential future World Heritage status of the site.

- Uncontrolled construction and extension of the suburbs of Sevastopol. Today, as settlement moves further afield and especially toward the south-western portion of the chora, sites are regularly being damaged by inhabitants searching for building materials and garden soil.
- A particular challenge is to reconcile the usage of the site for religious purposes (including pilgrims) where there is a need to protect archaeological heritage.

Conclusion and recommendations

1. The Ukrainian authorities will complete the nomination dossier and submit to the World Heritage Centre by 01/02/2012.
2. A draft Management Plan should be completed with detailed proposals for

different types of buffer zones and their protection regime. After few years of operations under the plan, an external management audit should take place to ensure adequate adaptation to future challenges.

3. Once Tauric Chersonese has been inscribed on UNESCO's World Heritage List, one may wish to add, in a second stage, the monument sites/archaeological landscapes located in Crimea that are culturally and historically closely linked to Tauric Chersonese. Such cultural properties are particularly found in a rather intact state on the Tarkhankut peninsula and in and around Kerč.
4. Tauric Chersonese should be proposed as World Heritage in Danger. It is exposed to potential danger (coastal erosion) which would justify World Heritage in Danger inscription, since major operations are necessary for the conservation of the property.

Tauric Chersonese – 5th century BC–14th century AD – Sevastopol

Key Contact Points

Name	Phone Number	E-mail	Website
Administration of the city of Bakhchisaray	+38(06554) 44662	rubanenko-k@rambler.ru	www.bahgorsovet.org.ua
Agency for Regional Development of the ARC	+38 (0652) 248909	info@ard.crimea.ua	www.ard.crimea.ua
Bakhchisaray State Historical and Cultural Preserve	+38(06554) 42881	hansaray@crimeastar.net	www.hansaray.narod.ru
Bakhchisaray District State Administration	+38(06554) 43414	info@brda.gov.ua	www.brda.gov.ua
Council of Ministers of the ARC	+38(0652) 274210	sovmin@ark.gov.ua	www.ark.gov.ua
Crimean Astrophysical Observatory (CrAo)	+38 (06554) 71161	info@crao.crimea.ua	www.crao.crimea.ua
Delegation of the European Union to Ukraine	+380 (44) 3908010	delegation-ukraine@eeas.europa.eu	www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine
Division of the National Commission of Ukraine for UNESCO	+38(044) 238 16 91	unesco@mfa.gov.ua	www.mfa.gov.ua/unesco
Institute of Monument Protection Research, Kiev	+38(044) 4680192	ndipod@topnet.ua	
Medjilis of Crimean Tatars People	+38(0652)272110	ali_hamzin@mail.ru	www.qtmm.org
Ministry of Culture ARC	+38(0652) 544485	mincult@ark.gov.ua	
National Preserve of Tauric Chersonesos	+38(0692)550278	info@chersonesos.org	www.chersonesos.org
Republican Committee for Preservation of Cultural Heritage of the ARC	+38(0652) 247662	LLa123@yandex.ra	www.monuments-crimea.gov.ua
Scythian Naples Historical and Archaeological Preserve		skilur46@mail.ru	
Sevastopol City State Administration	+38 (0692) 543609	sgga@stel.sebastopol.ua	www.sev.gov.ua
Sudak Fortress Museum	+38(06566)21029	elisaveta01@mail.ru	
Taurida National Vernadsky University	+38 (0652) 60-83-01	gert@tnu.crimea.ua	www.ccssu.crimea.ua/tnu

Cembalo Fortress - 14 - 18th centuries - Sevastopol

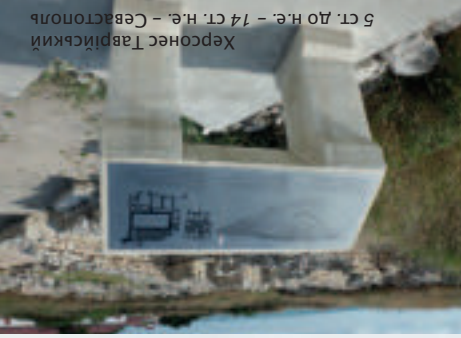

КЛЮЧОВІ КОНТАКТНІ УСТАНОВИ

Назва	Телефон	Електронна пошта	Веб-сайт
Адміністрація міста Бахчисарай	+38(06554) 44662	rubanenko-k@rambler.ru	www.bahgorsovet.org.ua
Агентство регіонального розвитку АРК	+38 (0652) 248909	info@ard.crimea.ua	www.ard.crimea.ua
Бахчисарайський державний історико-культурний заповідник	+38(06554) 42881	hansaray@crimeastar.net	www.hansaray.narod.ru
Бахчисарайська районна державна адміністрація	+38(06554) 43414	info@brda.gov.ua	www.brda.gov.ua
Рада міністрів АРК	+38(0652) 274210	sovmin@ark.gov.ua	www.ark.gov.ua
Кримська астрофізична обсерваторія (КРАО)	+38 (06554) 71161	info@crao.crimea.ua	www.crao.crimea.ua
Представництво Європейського Союзу в Україні	+380 (44) 3908010	delegation-ukraine@eeas.europa.eu	www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine
Національна комісія України в справах ЮНЕСКО	+38(044) 238 16 91	unesco@mta.gov.ua	www.mta.gov.ua/unesco
Науково-дослідний інститут пам'ятко-охоронних досліджень, Київ	+38(0652)272110	all_hamzin@mail.ru	www.qftm.org
Міністерство культури АРК	+38(0652) 544485	mincult@ark.gov.ua	
Національний заповідник «Херсонес Таврійський»	+38(0692)550278	info@chersonesos.org	www.chersonesos.org
Республіканський комітет АРК з охорони культурної спадщини	+38(0652) 247662	Lla123@yandex.ra	www.monuments-crimea.gov.ua
Історико-археологічний заповідник «Неаполь Скіфський»		sklur46@mail.ru	
Музей Судацької фортеці	+38(06566)21029	elissaveta01@mail.ru	
Севастопольської міської державної адміністрації	+38 (0692) 543609	sgga@stel.sebastopol.ua	www.sev.gov.ua
Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського	+38 (0652) 60-83-01	gerf@tnu.crimea.ua	www.ccssu.crimea.ua/tnu

Херсонес Таврійський
5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

Херсонес Таврійський
5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

Херсонес Таврійський
5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

Херсонес Таврійський
5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

Загрози

- Берегова ерозія. Особливо проблематичними є район базиліки 1935 та прилегла до неї зі сходу зона, базиліки Уварова, а також ділянка навколо храму на крайній півночі об'єкту. Роботи з кам'яного укріплення берегової лінії розпочалися в 2002 році, проте недостатнє фінансування не дає можливості продовжити їх.
- Неконтрольований доступ на територію об'єкта з боку туристів та місцевого населення, яке відвідує пляж, завдає шкоди прибережній рослинності
- забезпечення стабілізації берегової лінії.
- Ризик затоплення археологічних решток на південно-східній стороні базиліки 1935.
- Функціонування стоянки для яхт в центрі заповідної зони городища означає, що археологічна спадщина зазнає надмірної забудови, а підводна спадщина знаходиться під загрозою пошкодження якорями яхт.
- Очевидно, що робота яхт-клубу всередині заповідної зони за

Рекомендації

- 1 Українська влада повинна завершити досє для номінації та представити його в Центр Світової спадщини до 01/02/2012.
- 2 Проект Плану управління повинен бути завершений та містити детальні пропозиції щодо різних типів буферних зон та їх охоронного режиму. Після декількох років роботи згідно з цим планом необхідно провести зовнішній аудит для забезпечення належної адаптації до майбутніх проблем.

- 3 Оскільки Херсонес Таврійський вже був внесений до попереднього списку об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, можна за бажанням додати на другій стадії інші пам'ятки / археологічні ландшафти в Криму, які мають тісний культурний або історичний зв'язок із Херсонесом Таврійським. Такі кульturnі об'єкти, зокрема, були знайдені, в досить недоворканому стані, на півострові Тарханкут та в середині і навколо Керчі.
- 4 Херсонес Таврійський слід запропонувати внести до переліку Світової спадщини, що знаходиться під загрозою. Йому зарожує потенційна небезпека (берегова ерозія), і це може виправдати внесення об'єкту в такий перелік, оскільки для збереження спадщини необхідно провести серйозні роботи.

Херсонес Таврійський - 5 ст. до н.е. - 14 ст. н.е. - Севастополь

ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ

Національний заповідник «Херсонес Таврійський» – один із найбільших археологічних об'єктів у Україні. Він включає в себе старе місто (городище) (5 ст. до н.е. – 15 ст. н.е.) та його некрополь, а також сільськогосподарські землі (Хора) (4 ст. до н.е. – 6 ст. н.е.), які демонструють унікальну аграрну систему в околицях міста. Музейна колекція налічує більше 200,000 позитів. Кожного року вона збільшується на 500–1,000 об'єктів, знайдених при археологічних розкопках.

Команда Проекту дійшла висновку, що об'єкт відповідає наступним критеріям:

- Критерій (iii): Херсонес Таврійський є унікальним прикладом раннього торгового поселення, залишки якого свідчать про успішний та

Хора Херсонесу Таврійського – 4 ст. до н.е. – 6 ст. н.е. – Севастополь

неперевний соціально-економічний та культурний вплив, якого воно зазнавало протягом багатьох сторіч, від грецької колонізації кінця 5 ст. до н.е. до кінця Візантійського періоду.

- Критерій (iv): Хора Херсонесу Таврійського є винятковим зразком системи розподілу земель розбудовувалося в нові часи, існує можливість реконструкції способу життя грецького міста в оригінальному контексті аж до середньовіччя. Більш того, в Херсонесі Таврійському, як ніде північне Причорномор'я та відрігавав ключову роль у поширенні Християнства на Таврійський «Херсонес Таврійський» знаходиться під Археологічний заповідник «Херсонес Таврійський» знаходиться під захистом як державна власність та був проголошений «Національним Заповідником». У 1989 році він був внесений до попереднього списку від

Херсонес Таврійський – 5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

України для номінації на визнання об'єктом Світової спадщини ЮНЕСКО. Підготовка досє для номінації розпочалася в 2003 році.

Автентичність та цілісність запропонованої номінації є безсумнівними. Оскільки місто не розбудовувалося в нові часи, існує можливість реконструкції способу життя грецького міста в оригінальному контексті аж до середньовіччя. Більш того, в Херсонесі Таврійському, як ніде північне Причорномор'я та відрігавав ключову роль у поширенні Християнства на Таврійський «Херсонес Таврійський» знаходиться під Археологічний заповідник «Херсонес Таврійський» знаходиться під захистом як державна власність та був проголошений «Національним Заповідником». У 1989 році він був внесений до попереднього списку від

БАХЧИСАРАЙСЬКИЙ ПАЛАЦ

КРИМСЬКИХ ХАНІВ

З'їдено з попереднім списком від України Бахчисарайський палац кримських ханів був номінований на включення до списку Світової спадщини ЮНЕСКО.

Команда Проекту дійшла висновку, що для цього об'єкту могли б виконуватися наступні критерії для включення в список Світової спадщини:

- Критерій (iii): Бахчисарайський палац кримських ханів є архітектурним ансамблем 16 – 18 ст., що мав значний вплив на розвиток архітектури та монументального мистецтва в Криму.
- Критерій (iv): Він є єдиним збереженим палацовим комплексом династії Герсів, чия генеалогія походить від Золотої орди.
- Критерій (vi): Це – духовна святиня кримськотатарського народу, символ його гордості, єдності та згуртованості за всіх часів.

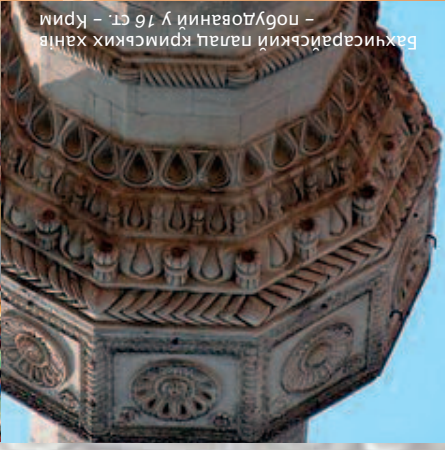
Ханський палац відповідав би всім вимогам для визнання його об'єктом Світової спадщини, якби були виконані наступні умови: (1) палацовий комплекс повинен бути автентичним, (2) Палац повинен зберігатися в усій своїй цілісності, довгостроковий юридичний захист із належним визначенням буферних зон та (4) повинен бути розроблений план управління.

Висновки та рекомендації

1. Потрібно розширити та переформувувати номінацію на "Місія та пам'ятки зникаючої культури карайів та кримських татар від Ханського палацу до пещерного міста Чуфут-Кале". Така номінація складатиметься з різних розпорешних заповідних зон із автентичними залишками культури карайів та кримських татар, а також із місць великої історичної важливості, розташованих на живописному ландшафті, що має культурне значення, в долині річок Чуфук-Су та Ашлама й на плато Чуфут-Кале, яке й досі, значною мірою, залишилося недоторканим.
2. Створити підсилнену групу експертів для підготовки досвіду для номінації та плану управління для всієї території номінації, які повинні бути готові до вересня 2012. До цієї команди повинні входити експерти з планування, ландшафтної екології, археології та архітектури.
3. Попередній список від України повинен бути відповідним чином оновлений до лютого 2012 року. Потрібно завершити загальну делімітацію цього культурного комплексу та визначити заповідну та буферні зони. Потрібно провести роботи з делімітації та зонування долини річки Ашлама, плато Чуфут-Кале та Еврейського кладовища.
4. Потрібно завершити загалу оновлений до лютого 2012 року. Потрібно завершити загальну делімітацію цього культурного комплексу та визначити заповідну та буферні зони. Потрібно провести роботи з делімітації та зонування долини річки Ашлама, плато Чуфут-Кале та Еврейського кладовища.
5. Муніципалітет повинен прийняти заповідні та буферні зони з відповідними режими управління протягом періоду з вересня 2011 по вересень 2012 року.
6. Щоб усунути негативні впливи та створити ефективну систему управління для заповідника, слід розробити детальний план міста охоронних зон в рамках Генерального планування міста Бахчисарай, який повинен базуватися на запропонованих режимах. Це повинно сприяти забезпеченню правового захисту об'єктів.
7. У травні 2012 року потрібно провести науковий симпозіум в Таврійському національному університеті ім. В.І. Вернадського Сімферополь, присвячений зниклому культурним караїмів та кримських татар. Особливу увагу при цьому слід приділити вивченню змісту запланованої номінації на отримання статусу об'єкту зі списку Світової спадщини ЮНЕСКО.
8. Проект досвіду номінації повинен бути поданий у Центр Світової спадщини для попереднього розгляду до 30 вересня 2012 року.
9. Остаточна версія досвіду повинна бути представлена до 1 лютого 2013 року.

Літня альтанка, Бахчисарайський палац кримських ханів – побудований у 16 ст. – Крим

Бахчисарайський палац кримських ханів – побудований у 16 ст. – Крим

Літня альтанка, Бахчисарайський палац кримських ханів – побудований у 16 ст. – Крим

Бахчисарайський палац кримських ханів побудований у 16 ст. Крим

АСТРОНОМІЧНІ ОБСЕРВАТОРІЇ

- Недостатність фінансування КРАО для підтримки будівель в належному стані.
- **Рекомендації**
- Рекомендується, щоб ЄС виступив спонсором міжнародної координаційної зустрічі для сприяння злагожденню процесу транснаціональної серійної номінації, який повинен бути організований у співпраці з ЮНЕСКО. Немає жодних сумнівів у тому, що астрофізичні обсерваторії в Криму повинні стати суттєву частину такої майбутньої номінації.
- Миколаївська астрономічна обсерваторія два рази згадується в попередньому списку від України. Рекомендується, щоб держава включила цей об'єкт лише в одну позицію попереднього списку, а саме, як складову транснаціональної серійної номінації.
- Необхідна схема довгострокового захисту. Околиці обсерваторії необхідно захистити і здійснювати план управління власністю так, щоб астрономічні дослідження не опинилися під загрозою. Таким чином, необхідні додаткові правові та нормативні акти для того, щоб забезпечити зміцнення існуючих положень.
- Ми наполягаємо на тому, щоб обсерваторії та їх буферні зони стали частиною запланованого регіонального ландшафтного парку. Таким чином, рекомендується розширити буферну зону КРАО, з'єднавши шляхом територіального планування. Науковий район із пещерними поселеннями Ескі-Кермен та Чуфут-Кале, а також із більш захищеною територією Качинської долини. Це дасть змогу створити великий масив навколо обсерваторії, який буде залишатися вільним від світлового та іншого забруднення, до яких астрономічні обсерваторії є особливо чутливими.

Висновки та рекомендації

Кримська астрофізична обсерваторія (КРАО) розглядається як частина транснаціональної серії споруд, до якої входять ще три обсерваторії на території України, а саме: Миколаївська астрономічна обсерваторія, Астрономічна обсерваторія Київського національного університету та Астрономічна обсерваторія Одеського національного університету, а також інші обсерваторії в Німеччині, Сполученому Королівстві, Франції, Росії, США, Аргентині та Китаї.

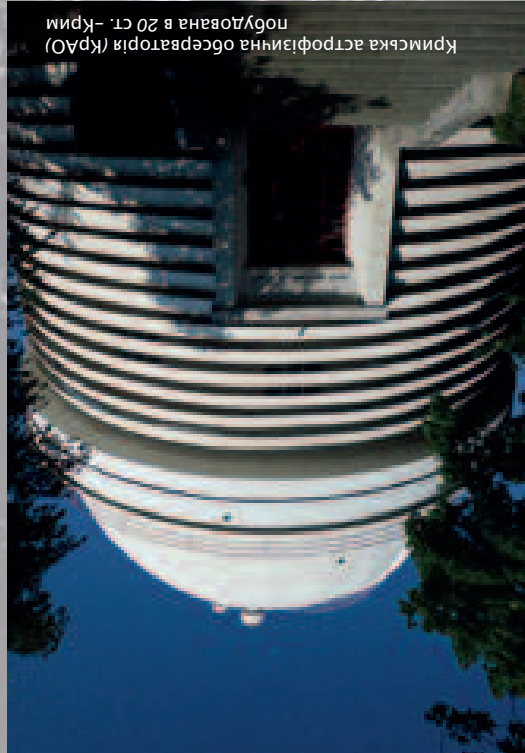
Четверо фахівців підготували включення українських обсерваторій у попередній список номінацій від України в 2008 році, і зараз вони працюють над підготовкою досьє для номінації. Однак, це стосується національної номінації, до якої не залучені інші вище перелічені держави. Команда пропонує включити (національну) номінацію за критеріями (iii), (iv) та (vi). Заралом, слід зауважити, що робота над досьє все ще знаходиться на початковій стадії. Досі не були встановлені контакти з іншими зацікавленими державами. Більш того, критерії та формулювання автентичності та цілісності слід перефразувати та/або розширити. Слід також провести обговорення та визначитися, чи можна взагалі застосовувати критерій (iii).

Зарпоз

Обсерваторія дедалі більше зарпожує втручання мілької забудови, а відтак, світлове забруднення середовища. Ця проблема особливо стосується обсерваторій, розташованих поблизу густо заселених районів узбережжя Чорного моря. Інвестиції у нові технології та придбання нового обладнання є обмеженими, що зарпожує нормальній роботі обсерваторії, у результаті чого вони вже не можуть робити внесок у наукові дослідження.

Радіотелескоп RT-22, Відділення радіоастрономії КРАО – побудований у 1965 році – Каївели (Сімеїз)

Кримська астрофізична обсерваторія (КРАО) побудована в 20 ст. – Крим

Кримська астрофізична обсерваторія (КРАО) побудована в 20 ст. – Крим

Фортця Чембало – 14-18 ст. – Севастополь

Фортця Чембало – 14-18 ст. – Севастополь

Фортця Чембало – 14-18 ст. – Севастополь

Фортця Чембало – 14-18 ст. – Севастополь

Зарози

- Буферні та охоронні зони не діють, оскільки Генеральний план міста все ще не прийнятий. В зоні регульованої забудови, в безпосередній близькості до об'єкту, було зведено декілька висотних будинків, які порушують його візуальну цілісність.
- Недостатній захист археологічної спадщини, в тому числі нерегульований доступ туристів, що спричиняє ерозію.

6) Чембало

Фортця Чембало може вважатися видатним (та фактично недоторканим) автентичним зразком генуезьких фортифікаційних споруд 14 – 15 ст. в чорноморському регіоні. Руйні фортяного ансамблю є винятковим свідченням впливу різних інновацій та розробок вісцького мистецтва на архітектурні особливості комплексу. Зокрема, її загороженість та башти інструють перехід від арбалетної тактики ведення бою до перших битв із використанням ручної вогнепальної зброї та артилерії. Архітектурний ансамбль фортеці також є винятковим прикладом взаємодії людини з природним ландшафтом у сфері фортифікаційного мистецтва та розбудови міста і морського порту, який демонструє майстерне використання особливостей ландшафту для створення стратегічно важливих оборонних центрів на домініючих висотах, штучних терас та розбудови міста, а також використання виняткових особливостей бухти для захисту та стоянки кораблів.

Висновки та рекомендації

1. Серійна транснаціональна номінація «Торгові пости та фортифікаційні споруди на генуезьких торговельних шляхах від Середземномор'я до Чорного моря» не повинна включати лише Судака, який має проблеми з автентичністю, але й фортяний комплекс Чембало (Балаклава), що має високий рівень автентичності (та, можливо, інші фортифікаційні споруди Криму, які команда проекту не відвідувала). Команда проекту рекомендує оновити попередній список від України, включивши туди генуезькі фортечні комплекси Криму, які відповідають критеріям Світової спадщини, особливо, Чембало.
2. Слід оновити попередній список від України так, щоб виділити з нього номінацію Судаку як окремої пам'ятки.
3. Слід завершити План управління для фортеці Судака. Необхідно забезпечити належну інфраструктуру та доступ для туристів. Слід оновити систему безпеки на об'єкті для забезпечення належного захисту культурної спадщини. Потрібно розробити план надзвичайних дій на випадок природних катастроф, таких як зсуви, землетруси та урагани. Захист буферних зон повинен бути покращений.

ТОРГОВІ ПОСТИ ТА ФОРТИКАЦІЙНІ СПОРУДИ НА ГЕНУЕЗЬКИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ШЛЯХАХ ВІД СЕРЕДІЗЕМНОГО ДО ЧОРНОГО МОРЯ

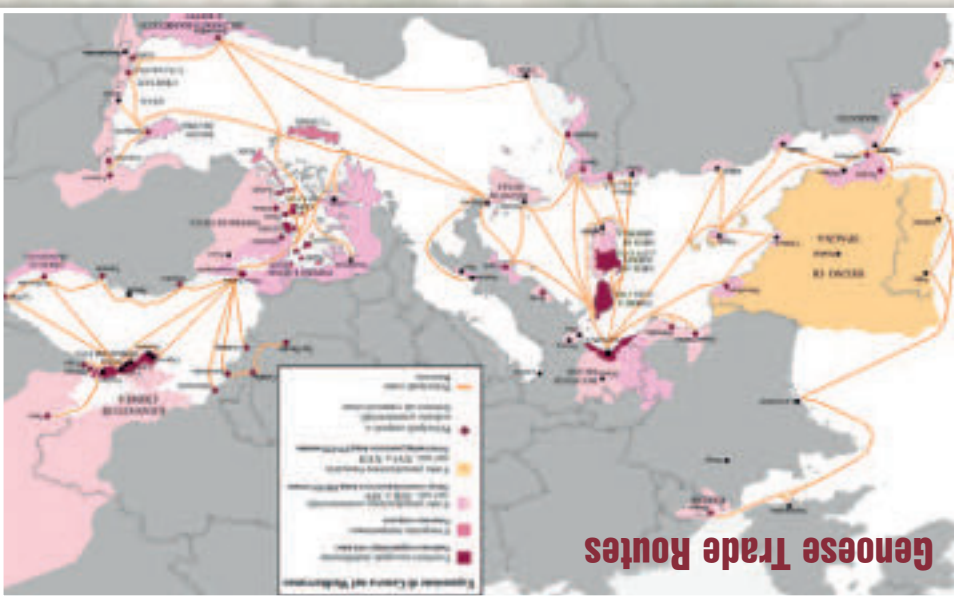
а) Судак

Згідно з джерзавним формулюванням «Судацька фортеця – унікальний комплекс пам'яток середньовічної археології та архітектури 6 – 16 ст. Башти, мурі, міські ворота та інші захисні споруди створюють унікальну фортифікаційну систему, яка добре збереглася до нашого часу та мистецьки поєднуються з природним рельєфом.» Археологічний парк фортеці Судак займає близько 30 гектарів і знаходиться під захистом як національна пам'ятка. Команда Проекту, провівши дослідження на місці, дійшла висновку, що основною проблемою Судаку є досить низький рівень автентичності. Хоча стверджується, що було збережено 85% оригінальних будівельних споруд (що зробило би цей об'єкт найкраще збереженою середньовічною пам'яткою серед тих, що були запропоновані для включення), добре видно, що значна частина мурів, у тому числі, парпетний мур з бійницями та башти були реконструйовані. Роботи з реконструкції велися з 1968 року по 1994 рік. Однак, зсередини мурів значна частина поселення все ще не розкопана. Таким чином, вона все ще залишається автентичною.

фортеці Судак, Чембало та Феодосія – усі вони розташовані у південній частині Криму – було запропоновано включити до серійної транснаціональної номінації «Торгові пости та фортифікаційні споруди на генуезьких торговельних шляхах від Середземномор'я до Чорного моря» на включення до Списку світової спадщини ЮНЕСКО. Ця номінація була внесена до попереднього списку від України в 2010 році за критеріями (iii) та (iv), і включає в себе декілька пам'яток в Італії та Україні. Однак, наразі італійська сторона призупинила підготовку досє для номінації, відавши перевагу іншим

Більш того, фортеця Судак у 2007 році була включена до попереднього списку від України як окрема пам'ятка на підставі критеріїв (iii), (iv) та (v), під назвою «Комплекс пам'яток Судацької фортеці 6 – 16 ст.». Починаючи з 2010 року, команда експертів, що працює над номінацією, займається виключно підготовкою досє для транснаціональної номінації.

Величезна кількість транснаціональних номінацій, що включають пам'ятки в Україні, в тому числі, парпетний мур з бійницями та башти були реконструйовані. Роботи з реконструкції велися з 1968 року по 1994 рік. Однак, зсередини мурів значна частина поселення все ще не розкопана. Таким чином, вона все ще залишається автентичною.

фортеця Судак – 6-16 ст. – Крим

фортеця Судак – 6-16 ст. – Крим

фортеця Судак – 6-16 ст. – Крим

фортеця Судак – 6-16 ст. – Крим

Культурна спадщина скіфів у Криму відноситься до періоду від 7 сторіччя до н. е. до 3 сторіччя н. е. Культурна кримських скіфів є особливою з огляду на те, що вона формувалася під впливом інтенсивного обміну з середземноморськими культурами, іншими європейськими варварськими племенами та кочовими племенами з євразійських степів. Найважливішими зі скіфських пам'яток у Криму є Неаполь Кіфський (Неаполіс) та Ак-Кайя. Кіфський (Неаполіс) та Ак-Кайя. Неаполь Скіфський або Неаполіс

Неаполь Скіфський існував з кінця 3 сторіччя до н. е. до другої половини 3 сторіччя н. е. Археологічні руїни знаходяться на околицях сучасного Сімферополя. Місто було центром кримських скіфських племен, очолюваних Скілуром та Палакусом, які, ймовірно, були поховані в великих мавзолеях, що були знайдені в поселеннях та місцях похоронного значення. Неаполіс був зруйнований у середні третєго сторіччя н. е. готами. У 201 році об'єкт був проголошений історико-археологічним заповідником «Неаполь Скіфський». Наразі там ведуться розкопки.

Неаполь Скіфському потенційно загрожує сильне бажання муніципальної влади та деяких вчених реконструювати пам'ятки таким чином, щоб можна було представити їх туристам. Так званий мавзолей Скілора вже був реконструйований. Однак, це було зроблено в неналежащий спосіб.

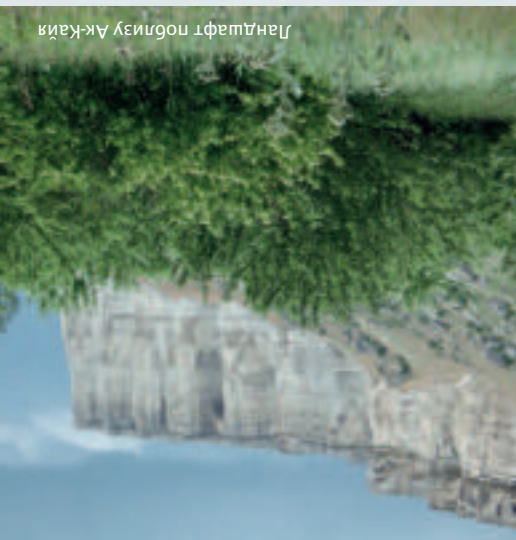
6) Ак-Кайя

Територія, яка включає в себе близько 10 гектарів, являє собою наспів зі схилами на північній стороні та спуском на рівнину.

Поселенню Ак-Кайя та його околицям загрожує екстенсивне використання земель у сільськогосподарських цілях. Великі поля, відновлені лісопосадки, фруктові сади та великі водні басейни загрожують земляним пам'яткам та змінюють характер цього унікального ландшафту.

Рекомендації

- Скіфські поселення Неаполіс та Ак-Кайя є рідкісними зразками зниклої культури, яка знайшла своє вираження в Криму. Обидва місця відповідають критерію (iii) для об'єктів Світової спадщини. ■ Слід забезпечити захист їх автентичності та цілісності, як майбутніх кандидатів на включення до попереднього списку об'єктів Світової спадщини в Україні.

Ландшафт поблизу Ак-Кайя

Неаполіс - 3 ст. до н. е. - 3 ст. н. е. - Сімферополь

Білі скелі поблизу Ак-Кайя

Ак-Кайя - 4-2 ст. до н. е. - Крим

Мангуп-Кале – 6-18 ст. – Крим

КРИМСЬКА ГОТІЯ: ВІД ЗЕМЕЛЬ ДО РІ ДО КНЯЗІВСТВА ФЕОДОРО

начинням, застосовуючи синтетичні оздоблювальні засоби, і, таким чином, знищуючи культурний шар з його цінним археологічним матеріалом (мотивуючи необхідністю прибирання приміщень).

- Відсутність скоординованої політики збереження історичної, культурної спадщини та ландшафту регіону.

Висновки та рекомендації

1. Продовжити дослідження з метою визначення точного критерію, якому відповідає об'єкт, для номінації на визнання Світовою спадщиною ЮНЕСКО (наймовірніше, критерії (iii), (iv) та (v)).

2. Слід провести значну роботу для підготовки належного розмежування заповідної зони, зони охорони ландшафту (буферних зон) та забезпечення правового захисту й належного управління, серед іншого, для напружуваних планувальних (в тому числі, обмежених доступу туристів та спеціалістів до об'єктів).
3. Слід ужити заходів для захисту пам'яток від «чорних» археологів.
4. Щоб припинити негативний розвиток подій, слід розробити та впровадити спеціальну міжвідомчу програму.

Це місце, яке пропонується включити в Список об'єктів Світової спадщини ЮНЕСКО, знаходиться в середній течії річки Бельбек, на північному сході Шульської долини. У цьому регіоні знаходяться приклади того, яким чином люди використовували природну неприступність місцевості при будівництві фортець на відокремлених плато (Мангуп-Кале та Ескі-Кермен) та гірських виступах (Сюйренська фортеця, Киз-Куле, Цитадель Мангуп-Кале на мисі Тешклі-Бурун) де фортифікаційні споруди природно повторюють контури крутих плато, під'їзні дороги до головних воріт фортеці прорубані в скелях (як у випадку Мангуп-Кале та Ескі-Кермен.

Загроз

- Значне посилення антропогенного тиску на ландшафтні райони в безпосередній близькості від історичних пам'яток, особливо в Ескі-Кермен та Мангуп-Кале.
- Спонтанна забудова, що вторгається в зону охорони пам'яток та ландшафту (заповідну зону, зону регулювання забудови та зону охорони ландшафту).
- Християнські пам'ятки, особливо пещерні церкви та монастирські скити, що використовуються церквою, яка не вказує належної пошани до історичного інтер'єру, прикрашаючи його сучасними іконами, завісами та

Храм Донаторів, Ескі-Кермен – 14 ст. – Крим

Мангуп-Кале – 6-18 ст. – Крим

Мангуп-Кале – 6-18 ст. – Крим

Цей буклет містить огляд інформації, отриманої у рамках проекту "Визначення шляхів сприяння збереженню та розвитку культурної спадщини Криму", що фінансується ЄС та був реалізований у травні-червні 2011 року. Мета проекту – вивчити ситуацію у сфері збереження та захисту культурної спадщини Криму та оцінити можливість міжнародного визнання унікальної спадщини задля забезпечення її захисту та збереження.

Був здійснений ряд візитів для огляду важливих об'єктів культурної спадщини з метою визначення їх потенціалу щодо майбутнього міжнародного визнання та відповідності критеріям ЮНЕСКО, які застосовуються до об'єктів, які мають видатну універсальну цінність. Згідно з критеріями такі об'єкти повинні:

i. являти собою шедевр людської творчості;
ii. демонструвати важливий обмін людськими цінностями протягом певного періоду або в межах культурного регіону світу, в сфері розвитку архітектури або технологій, монументального мистецтва, міського або ландшафтного планування;

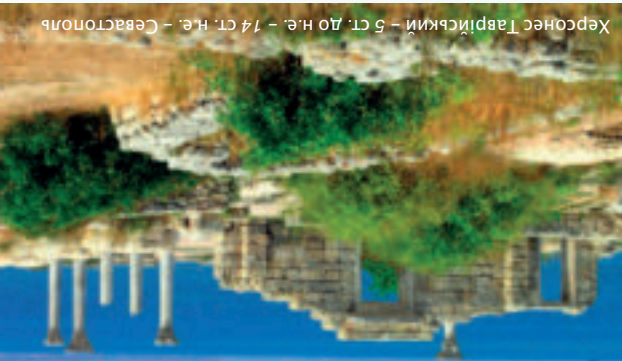
!!! бути унікальним або, хоча б, винятковим свідченням існуючої або зниклої культурної традиції чи цивілізації;
iv. бути визначною спорудою, архітектурним або технологічним ансамблем чи видом ландшафту, який ілюструє значущі періоди історії людства;

v. бути визначним прикладом традиційного людського поселення та/або способів використання землі й моря, який представляє культуру (або культури) чи людську взаємодію з навколишнім середовищем, особливо, якщо він стає вразливим до впливу незворотних змін;

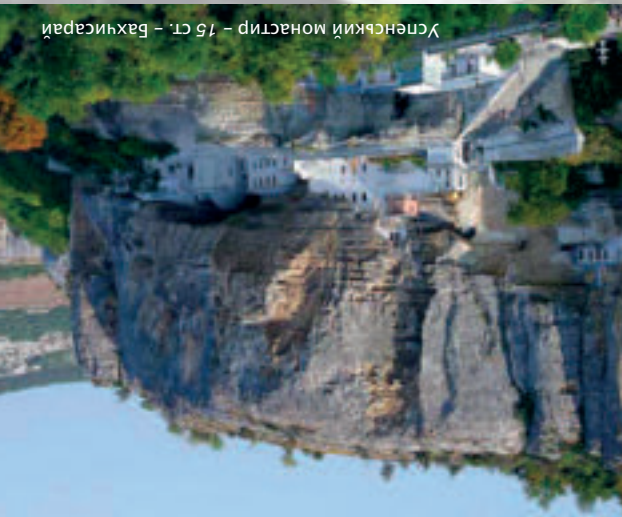
vi. бути безпосередньо або істотно пов'язаним із подіями або подвоями традиціями, ідеями, переконаннями, художніми та літературними роботами, що мають визначне універсальне значення. (Комітет вважає, що цей критерій бажано використовувати в поєднанні з іншими критеріями).

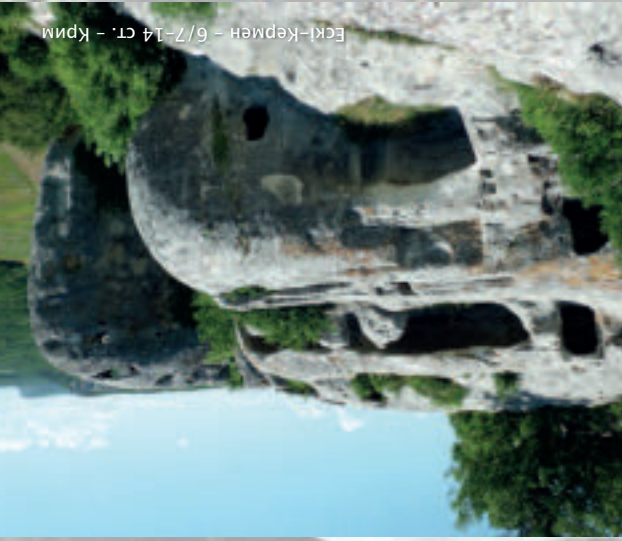
Фортцея Каламіта – 15 ст. – Інкерман

Херонесс Таврійський – 5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

Успенський монастир – 15 ст. – Бакчисарай

Есік-Кермен – 6/7-14 ст. – Крим

Старовинне місто (городише) Херсонесу - 5 ст. до н.е. – 14 ст. н.е. – Севастополь

3 ВСТУП

4 КРИМСЬКА ГОТИЯ: ВІД ЗЕМЕЛЬ ДІОРИ ДО КНЯЗІВСТВА ФЕОДОРОВА

5 СКІФСЬКІ АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ

6 ТОРГОВІ ПОСТІ ТА ФОРТИФІКАЦІЙНІ СПОРУДИ НА ГЕНУЕЗЬКИХ ТОРГОВЕЛЬНИХ ШЛЯХАХ

ВІД СЕРЕДНЬОВІСНОГО МОРЯ ДО ЧОРНОГО МОРЯ

8 АСТРОНОМІЧНІ ОБСЕРВАТОРІЇ

9 БАХЧИСАРАЙСЬКИЙ ПАЛАЦ КРИМСЬКИХ ХАНІВ

10 ХЕРСОНЕС ТАВРІЙСЬКИЙ

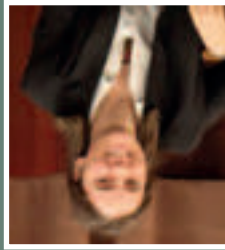
12 КЛЮЧОВІ КОНТАКТНІ УСТАНОВИ

Відповідальність за зміст цієї публікації несуть виключно ACE International Consultants в консорціумі з GDSI Limited, а сам зміст за жодних обставин не може вважатися таким, що відображає позицію Європейського Союзу.

Д-р. Рікарда Шмідт

Ріноманітність та краса об'єктів культурної спадщини та ландшафтів Криму, насправді, є винятковою. Захист та збереження цих дорогоцінних перлин для майбутніх поколінь значно сприятиме стабільному розвитку цілого регіону, а відтак, є надзвичайно важливим. Для мене зробити внесок у вирішення цієї задачі є питанням першорядної ваги.

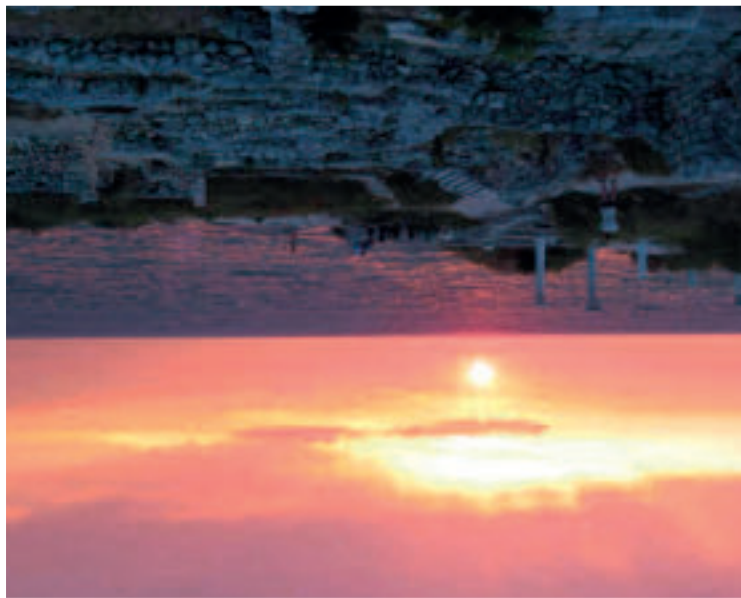
Почесний професор, д-р Бернд фон Дросте

Цей буклет присвячений невеликій частині матеріальних об'єктів культурної спадщини. Деякі з них мають видатну універсальну цінність. Усі вони вразливі, їм загрожують розкрадання та мародерство, вони потерпають від відсутності належної уваги до них та дефіциту фінансових ресурсів. Спадщина Криму знаходиться під загрозою, вона втрачає свою сутність, отже, її передача майбутнім поколінням є невизначеною. Почесний професор, д-р Бернд фон Дросте

Ця дослідження проводилося командою Проекту, що складалася з наступних членів:
Старший експерт з культурної спадщини – почесний професор, д-р Бернд фон Дросте цу Хюльшофф
Молодший експерт з культурної спадщини – д-р Рікарда Шмідт

Культурна спадщина

ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ
СПРІЯННЯ ЗБЕРЕЖЕННЮ ТА
РОЗВИТКУ КУЛЬТУРНОЇ
СПАДЩИНИ КРИМУ (УКРАЇНА)

